

STUDIE

Standardy vzdělávání v sociální práci a jejich naplňování v praktickém vzdělávání studentů sociální práce na katedře sociální politiky a sociální práce FSS MU Brno

Monika Punová

AULA, 2012, Vol.20, No. 1: 48-61

Standards of field education in social work and their implementation at Social policy and social work department at Masaryk university

Abstract. This essay deals with improvement of czech and foreign standards of field education in high school's students of social work. There are presented two types of field work standards in social work: Global standards for the education and training of the social work profession. Standards with regard to programme curricula including field education. (IASSW a IFSW) and Czech Minimal standards of field education in social work (ASVSP). This text also discussed field education in the Czech republic and practical training in the Department of social polity and social work Faculty of social studies MU Brno.

Úvod

Popsat odbornou praxi a supervizi ve vysokoškolské výuce sociální práce není snadné, poněvadž v českém kontextu stále ještě hledá svou tvář. Jako by se podobala samotnému akademickému oboru sociální práce, který po dlouholeté odmlce způsobené komunistickým režimem rovněž stále hledá svou podobu, zpřesňuje svá paradigmatata, hledá své místo mezi ostatními pomáhajícími profesemi. V tomto příspěvku se věnuji tématu praktického

vzdělávání studentů, o němž ne náhodou Maroon, Matoušek a Pazlarová (2007) hovoří jako o kombinaci tvrdé reality s idealismem. Vzdelávání studentů prostřednictvím terénních praxí v sobě totiž obsahuje celou škálu rizik a tlaků, ať už ze strany studenta, nebo různých prostředí, v nichž se musí úspěšně adaptovat (Šišláková 2007, 2009).

Přestože se praktická výuka¹ sociální práce na vysokých školách řídí jednotnými Minimálními standardy vzdělávání v sociální práci, její podoba se na jednotlivých školách liší. Některé školy se rovněž inspiroují zahraničními standardy, které mají oproti těm českým zcela jiný akcent. Cílem této stati je zodpovědět otázku, „*jaké jsou základní charakteristiky domácích i mezinárodních standardů vzdělávání sociálních pracovníků na bakalářském stupni vysokých škol a jak vypadá jejich uplatnění v praktickém vzdělávání studentů KSPSP FSS MU Brno*“. Záměrně se orientuji na cílovou skupinu studentů bakalářského stupně vysokých škol v denní formě, protože na ně jsou české Standardy orientovány.²

Součástí příspěvku je také stručné představení pojetí praktického vzdělávání studentů bakalářského stupně na katedře sociální politiky a sociální práce MU Brno, které je na této katedře realizováno prostřednictvím projektu Centra praktických studií. V tomto příspěvku vycházím především ze svých zkušeností garanta a koordinátora odborných praxí a supervizí na zmíněné katedře.

Standardy vzdělávání studentů v sociální práci

V této kapitole se zaměřím na stručné představení dvou základních typů standardů, jež upravují praktické vzdělávání studentů jak na globální, tak také na české úrovni. V prvním případě se jedná o mezinárodní standardy, jež jsou dány dvěma mezinárodními profesními organizacemi, a poté se zaměřím na český kontext a představím Minimální standardy vzdělávání v sociální práci dané Asociací vzdělavatelů v sociální práci (ASVSP). Vedle jejich stručného popisu se zaměřím rovněž na jejich nejvýznamnější aspekty a v případě

¹ Pojmem praktická výuka (či praktické vzdělávání) v tomto příspěvku označuji odbornou praxi a supervizi studentů sociální práce na bakalářském stupni.

² Vedle studentů bakalářského stupně denní formy jsou Standardy zacíleny i na studenty kombinované formy, studenty vyšších odborných škol a také na magisterský stupeň studia, ale na ně svou pozornost nezaměřuji.

STUDIE

Standardů ASVSP rovněž poukážu na jejich možný dopad na praktické vzdělávání v České republice.

Mezinárodní standardy vzdělávání dle IASSW a IFSW

Mezi dvě nejvýznamnější organizace upravující vzdělávání budoucích sociálních pracovníků patří Mezinárodní asociace škol sociální práce (IASSW)³ a Mezinárodní federace sociálních pracovníků (IFSW).⁴ Tyto organizace vydaly v roce 2004 v australském Adelaide *Globální standardy vzdělávání a výcviku sociálních pracovníků*, jež sice nejsou pro školy poskytující studentům vysokoškolské vzdělání závazné, ale měly by jim nabídnout určitý výchozí rámec při vytváření studijního pojetí praxí v dané zemi. V následující části uvádím ty pasáže, které se týkají odborné praxe a supervize studentů.⁵

Podle těchto standardů by měly školy zajistit následující:

1. Pojetí praxe (včetně studijních plánů a organizačního uspořádání) má být v souladu s jejími celkovými cíli, předpokládanými výsledky a očekávanými výstupy.
2. Předpokládá se existence jasně formulovaných plánů týkajících se organizace, implementace a evaluace v prakticky i teoreticky zaměřených předmětech.
3. Při plánování a realizaci předmětů se předpokládá zapojení uživatelů služeb.
4. Je třeba zvážit a rozvinout původní či lokálně specifické vzdělávání v sociální práci a praxi, jež může vyplývat z tradic a kultur různých etnických skupin a společností, a to s vědomím, že tyto tradice a kultury nesmí porušovat lidská práva.
5. Zvláštní pozornost je třeba věnovat neustálé revizi a vývoji studijního programu.

³ Tato organizace vznikla v roce 1928 a vedle vydávání standardů se zaměřuje na podporu rozvoje vzdělávání sociálních pracovníků, mezinárodní výměnu i výzkum v oblasti sociální práce a v neposlední řadě rovněž ochraňuje lidská práva a sociální rozvoj skrze politické a právní aktivity. Jak vyplývá z nejaktuálnějšího seznamu členských škol, v loňském roce byla jejím členem z České republiky pouze Technická univerzita v Liberci (viz http://www.iassw-aiets.org/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=69&Itemid=103).

⁴ Opět se jedná o mezinárodní organizaci, jež usiluje o sociální spravedlnost, ochraňování lidských práv a sociální rozvoj prostřednictvím podpory sociální práce.

⁵ Viz <http://ifsw.org/policies/global-standards/>.

6. Školy by měly zajistit, aby studijní program pomáhal studentům sociální práce v rozvíjení schopnosti kritického myšlení a vědeckého způsobu uvažování, aby jim otevíral nové zkušenosti a paradigmaty a přiblížil je tak k celoživotnímu vzdělávání.
7. Praktické vzdělávání by mělo svou délkou a komplexností cílů a učebních příležitostí usilovat o to, aby studenti byli připraveni na výkon profesionální praxe.
8. Důraz je kladen na plánovanou koordinaci a vztahy mezi školou a organizací.
9. Instruktoři a supervizoři by měli být orientováni na praxi.
10. Očekává se, že vybraní supervizoři praxí či instruktoři jsou kvalifikovaní a zkušení s ohledem na vývojový status profese sociální práce v dané zemi a mají příslušnou orientaci na praxi v terénu.
11. Instruktoři praxe jsou začleněni do vývoje studijních osnov a participují na nich.
12. Předpokládá se partnerství mezi vzdělávací institucí, organizací, jež poskytuje praxe, a uživateli služeb při rozhodovacím procesu o praktickém vzdělávání a evaluaci studentské praxe.
13. Instruktorům praxe i supervizorům je třeba zpřístupnit manuál instrukcí k praxi, jenž se zaměřuje na standardy praktického vzdělávání, procedury, standardy či kritéria posuzování a vzájemná očekávání.
14. Zabezpečení dostupných a přiměřených zdrojů, aby bylo možné realizovat praxi v terénu.

Přestože lze těmto standardům vytknout absenci obsahového vymezení praktického vzdělávání (např. jaké kompetence, znalosti a dovednosti by si měl student v jeho průběhu osvojit), dle mého názoru obsahují řadu podnětů i pro náš vzdělávací systém v oblasti odborné praxe a supervize studentů sociální práce. Revizí těchto čtrnácti bodů docházíme ke zjištění, že jsou silně orientovány na standardizaci organizačního uspořádání praxí a vedle školy kladou velký důraz také na vzájemné interakce mezi jednotlivými subjekty, ať už se jedná o organizace poskytující praxe studentům, a konkrétně o tzv. instruktory na pracovišti, nebo o supervizory a uživatele služeb těchto organizací. Zajímavý je rovněž předpoklad existence instruktážního manuálu, jenž by měl provázet jednotlivé aktéry při realizaci praxe. V neposlední řadě považuji za důležitou deklaraci akcentu na nezbytné zdroje, bez nichž by praxe nemohla být realizována. Jak se ukáže později, v českém prostředí (ať už se jedná o Standardy, či jejich uplatňování prostřednictvím praktické výuky

STUDIE

na školách) je tento přístup ojedinělý a zřejmě ještě nějakou dobu potrvá, než najde svou podobu.

Standardy vzdělávání dle ASVSP

Jak bylo řečeno v úvodu, praktické vzdělávání studentů v České republice se řídí tzv. Minimálními standardy vzdělávání v sociální práci (dále „Standardy“),⁶ jež určuje Asociace vzdělavatelů v sociální práci (ASVSP).⁷ Standardy formulované ASVSP byly dále modifikovány Pracovní skupinou pro společenské vědy Akreditační komise Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Tyto Standardy plní jak funkci normativní, tak také metodickou; pro členy ASVSP to znamená, že mají určitý prostor pro autonomii a specifičnost výukového programu. Podle jejich naplňování se udílí státní souhlas vzdělavatelům.

Standardy byly vypracovány v letech 1991 a 1993 a jsou průběžně revidovány. Na jejich vypracování se podíleli zástupci zaměstnavatelů sociálních pracovníků, Společnosti sociálních pracovníků ČR, kateder vzdělávajících sociální pracovníky na filozofických fakultách Univerzity Karlovy, Masarykovy univerzity a Univerzity Palackého, tehdejších sociálně právních akademií a představitelé škol sociální práce z Holandska, Velké Británie a USA.

Určitou výhodu lze spatřit v tom, že české Standardy oproti těm mezinárodním explicitně určují profil absolventa sociální práce; podle nich by měl mít teoretické znalosti z psychologie, sociologie, práva, sociální politiky, sociální filozofie, teorie řízení a výzkumné metodologie. Vedle toho by měl mít určité komunikační a psychosociálně terapeutické dovednosti, organizační schopnosti a profesionální přehled o sociální problematice, aby byl způsobilý k výkonu individuální či skupinové klientské práce, aby po dvouleté praxi byl schopný manažerské činnosti přinejmenším na střední úrovni vedení, aby ve svém regionu dokázal provádět komunitní sociální práci (ovlivňovat sociální politiku) a aby se mohl věnovat výzkumné činnosti. To vše je rovněž podmíněno výukou odborné praxe a supervize, jež by měla

⁶ Pro bližší informace o Asociaci a Standardech viz <http://www.asvsp.org/standardy.htm>.

⁷ ASVSP je dobrovolné sdružení vyšších odborných škol a vysokoškolských fakult, jež nabízí (nebo na to aspirují) tříleté pomaturitní studium sociální práce. Tato profesní asociace usiluje o zkvalitnění služeb sociální práce v ČR, za tímto účelem vydává již zmíněné Standardy, jejichž dodržování jednotlivými školami pravidelně kontroluje.

tvořit alespoň 25 procent studia (někteří členové se přiklánějí spíše ke 30 procentům). Součástí Standardů je rovněž vymezení cílů a nástrojů odborné praxe a supervize. A právě na ně se zaměřím v následující části, kde zvažuji jejich možné dopady na profesní růst studentů sociální práce.

Cíle pro praxi a supervizi jsou v českých Standardech odděleny. Pro praxi studentů jsou stanoveny tak, aby jim

- › zprostředkovaly zkušenost se sociálními vztahy a způsoby práce, jež existují nebo jsou uplatňovány ve stávajících organizacích sociálních služeb, a podnítily jejich snahu o reflexi této zkušenosti;
- › umožnily, aby si prakticky vyzkoušeli metody, se kterými se seznámili teoretickým studiem;
- › umožnily, aby mohli v průběhu studia konfrontovat své teoretické představy o sociální práci s jejich praktickou realizací;
- › stimulovaly jejich proces identifikace se sociální prací jako profesí.

K dosažení těchto cílů je podle Standardů třeba, aby škola, učitelé odpovědní za organizaci praxe a učitelé teorie a metod sociální práce zajistili,

- › aby reflexe zkušeností z praxe byla orientována poznatky, metodami a etickými standardy sociální práce;
- › aby reflexe zkušeností z praxe byla součástí výuky teorie a metod sociální práce;
- › aby reflexe zkušeností z praxe byla organizována v rámci k tomu určeného semináře;
- › aby bylo praxi věnováno nejméně 25% (optimálně 30%) rozsahu výuky, kterou student absolvuje během celé doby tříletého studia, to znamená, že u studentů dvouoborového studia se podíl praxe počítá z doby výuky na obou oborech;
- › aby učitelé teorií a metod sociální práce měli osobní praktickou zkušenost s výkonem sociální práce.

Z výše uvedených cílů a nástrojů odborné praxe je patrné, že jsou dány v obecné rovině a předpokládají kooperaci učitelů odpovědných za organizační zajištění praxe, učitelů teorií a metod sociální práce a „školy“, což je poněkud nejasné vymezení. Zcela zásadní je zde absence zástupce organizace, jež studentům praxe poskytuje. S tím také souvisí nepřítomnost vymezení podmínek spolupráce mezi organizací poskytující praxi a školou, což je klíčový aspekt praktického vzdělávání.

STUDIE

Vedle odborné praxe je ve Standardech upravena také supervize odborné praxe studentů, jež je studentům poskytována ve škole a je vnímána obecně jako podpora profesního růstu studenta. V jejím rámci student získává teoretické vědomosti o supervizi a praktické zkušenosti se supervizí jako součástí profese sociální práce a jako prostředku systematického rozvoje vlastní odborné kompetence. Jejím cílem je reflexe odborné praxe,⁸ jež má vést studenta k získávání určitých základních dovedností a znalostí.

Dovednosti studenta:

- › spolupracovat při vytváření supervizního kontraktu,
- › nalézat situace (zakázky), s kterými přichází do supervize,
- › pracovat na formulaci zakázky pod vedením supervizora,
- › pracovat pod vedením supervizora na splnění zakázky,
- › být otevřený vůči zpětné vazbě, rozpoznat užitečnost zpětné vazby pro svou práci,
- › využívat reflexi a získanou zpětnou vazbu pro rozvoj vlastních odborných kompetencí v praxi sociální práce,
- › aktivně spolupracovat v supervizní skupině,
- › poskytovat zpětnou vazbu supervizorovi a supervizní skupině,
- › využívat supervizi při řešení složitých případů klientů,
- › využívat supervizi při obraně vůči stresu a emocionální zátěži,
- › identifikovat svá silná a slabá místa, provádět sebereflexi,
- › průběžně vyhodnocovat splnění cílů supervize.

Znalosti studenta:

- › umí definovat, co je supervize,
- › zná cíle, funkce, metody a formy supervize,
- › zná etické principy supervize,
- › má základní znalosti o možnostech, struktuře a obsahu supervizního kontraktu,
- › zná možnosti, hranice, přínosy a rizika supervize,
- › chápe supervizi jako součást profese sociální práce,
- › zná možnosti dalšího vzdělávání v supervizi.

V případě supervize Standardy opět nehovoří o jejím organizačním uspořádání v rámci praktického vzdělávání, jen stručně naznačuje, že supervize

⁸ Úlehla (1996) používá v této souvislosti pojem „disciplinované reflektování“.

má probíhat v malé supervizní skupině pod vedením kvalifikovaného supervizora, přičemž tato kvalifikace není specifikována. Lze nabízet též individuální formu supervize. Předpokládá se tedy skupinová forma supervize, případně také supervize individuální.

Zvažujeme-li cíle, znalosti a dovednosti v oblasti supervize, docházíme k překvapivému zjištění. Z výše uvedených cílů odborné praxe vyplývá, že student by v rámci supervize měl reflektovat tato témata: zkušenost s uplatňovanými metodami a technikami v dané organizaci, zkušenost se sociálními vztahy v organizaci, střetávání představ studenta o praxi s realitou a celkově jeho vztah k profesi sociální práce. Nicméně podíváme-li se na cíle supervize studentů, vidíme, že jsou směřovány nikoliv na studentovu reflexi práce s klientem, jeho profesního růstu, ale na supervizní proces jako takový. Lze si klást otázku, proč jsou znalosti a dovednosti orientovány na supervizora a nikoliv na studenta na praxi a zaměřují se především na supervizní proces.

Nelze pochybovat o užitečnosti existence Standardů pro systém praktického vzdělávání na úrovni vyšších odborných a vysokých škol. Nicméně je skutečností, že v současné době není zcela dokonalým nástrojem profesionalizace ve vzdělávání budoucích sociálních pracovníků. Jako nejvýraznější nedostatek vnímám skutečnost, že opomíjí úpravu organizační složky praktického vzdělávání studentů. Ostatně na některá slabá místa Standardů upozorňuje i Navrátil (Navrátil 2007b, s. 13), když uvádí: „*Minimální standard ASVSP pro odbornou praxi a supervizi lze vnímat jako významný, ale dnes již nedostatečný nástroj pro podporu rozvoje kvalifikované praxe a supervize. Z hlediska modelů praktického vzdělávání obsahuje prvky integrativního pojetí a rovněž svým specifickým postojem k pojetí supervize vytváří svébytné pojetí, které supervizi odděluje od vedení studentů na praxích, které ponechává bez povšimnutí. Tento model je zcela atypický s ohledem na vývoj v anglosaském prostředí, v němž je velký důraz kladen rovněž na standardizaci podmínek výkonu praxí v zařízení sociálních služeb.*“ Ostatně jak vyplývá z kapitoly věnované mezinárodním standardům, nejedná se jen o anglosaské prostředí, v němž je velmi akcentován tento normativní prvek v organizačním uspořádání praxí. Dle mého názoru se proces zvyšování profesionalizace praktického vzdělávání bakalářských studentů sociální práce beze změn v této oblasti neobejde a mělo by být jen otázkou času, kdy budou české Standardy doplněny i v této oblasti.

Praktické vzdělávání studentů sociální práce Kspsp FSS MU Brno

Systém praktického vzdělávání v České republice⁹

Obvyklou strukturu odborné praxe a supervize v ČR popisují Maroon, Matoušek a Pazlarová (2007); podle nich studenti v prvním ročníku většinou absolvují exkurze do institucí sociálních služeb (většinou v regionu, kde studují). Ve druhém a třetím ročníku pak dochází na praxi dle jejich vlastního výběru, supervizi poskytují školy, které také určují rámec praktického vzdělávání. Podle těchto autorů je vztah mezi organizacemi, jež poskytují praxi studentům, a školami, velmi volný a záleží na organizacích a jejich pracovnících, nakolik se budou studentům věnovat. Školy většinou za vedení studentů neposkytují organizacím žádnou finanční kompenzaci, a tudíž na ně nemohou klást vyšší požadavky týkající se vedení studentů na praxi.

Podrobnější analýzu českého systému praktického vzdělávání předkládá na základě empirické validizace Navrátilová (2007 a 2010). Podle ní lze v tomto systému identifikovat následující aspekty:

- ▶ Přestože je odborná praxe a supervize na školách realizována již 14 let, školy se stále potýkají s řadou problémů, jež jsou podobné jako na začátku zavádění praktické výuky.
- ▶ Většina škol se potýká s problémy v organizačním zajištění praxí, pro něž nemá dostatečné administrativní a finanční zázemí.
- ▶ Velké problémy vyplývají z absence nastavení mechanismů spolupráce mezi školami a organizacemi poskytujícími praxi studentům.
- ▶ Neexistuje ani domluva o cílech praxe studenta a jejím průběhu, v důsledku čehož studenti na praxi často vykonávají činnosti nahodilého situačního charakteru a nedostanou příležitost pro přímou práci s klientem.
- ▶ Pracoviště praxe mnohdy nemají dostatečně kvalifikovaný a motivovaný personál, jenž by se odborně věnoval studentům, s čímž také souvisí skutečnost, že většina škol nemá finance na to, aby organizacím za praxi studentů zajistila finanční ohodnocení.
- ▶ Jednotlivé školy musí v průměru zajistit praktické vzdělávání cca 40–500 studentům za rok, což je organizačně velmi náročné.
- ▶ Před nástupem na praxi studenti absolvují exkurzi do organizací, následují různé typy praxe.

⁹ Porovnání s německým systémem praktického vzdělávání nabízí Scherpner (1999) a s izraelským Maroon, Matoušek a Pazlarová (2007).

- › Zhruba ve třetině škol existuje organizační jednotka, jež má na starosti administrativu a obsah praxí, v ostatních případech je tato činnost na učitelích praxe nebo na administrativním pracovníkovi, který vykonává tuto činnost na částečný úvazek.

Z tohoto stručného výčtu základních charakteristik praktického vzdělávání sociálních pracovníků lze vyčíst určitou analogii s českými Standardy vzdělávání.¹⁰ Je zcela explicitní, že praktické vzdělávání bakalářských studentů se potýká s řadou problémů především v oblasti jeho organizačního zajištění a rovněž pro Standardy je tento aspekt slabým místem, protože o něm vůbec nehovoří. Na některých školách tato situace působí dojmem, že se pohybujeme v uzavřeném (a tak trochu bludném) kruhu.

Praktické vzdělávání bakalářských studentů sociální práce na KSPSP

Cílem této stati je zodpovědět otázku, „*jaké jsou základní charakteristiky domácích i mezinárodních standardů vzdělávání sociálních pracovníků na bakalářském stupni vysokých škol a jak vypadá jejich uplatnění v praktickém vzdělávání studentů KSPSP FSS MU Brno*“.

Zatímco předcházející kapitoly pojednávaly mezinárodní a domácí standardy praktického vzdělávání studentů sociální práce a stručně charakterizovaly stav v této oblasti v České republice, v této kapitole se zaměřím na příklad jejich aplikace ve výuce bakalářských studentů sociální práce na katedře SPSP FSS MU. Zároveň představím projekt Centra praktických studií (CPS), jenž je na této katedře realizován již osmým rokem.

Do doby vzniku CPS stála praktická výuka studentů na entuziasmu několika učitelů, kteří měli k dispozici velmi malé administrativní a finanční zázemí. Proto vznikl v roce 2005 projekt CPS, a to na základě potřeby zkvalitnit celkovou koncepci odborných praxí a supervizí na katedře a organizačně tyto praxe zajistit. V jeho rámci vznikly nové výukové materiály pro studenty (viz Navrátil, Šišláková 2007a, Navrátil 2007b) a řada výukových podkladů byla inovována (např. sylaby kurzů). Byla navázána užší spolupráce s řadou nových organizací poskytujících praxi studentům, v každé z nich byl určen

¹⁰ Je pochopitelné, že od doby realizace tohoto výzkumu došlo k některým změnám. Některé školy (např. Technická univerzita v Liberci, Caritas Olomouc, katedra sociálních věd Fakulty sociálních studií Ostravské univerzity, Ústav sociální práce Univerzity Hradec Králové) se snaží odstraňovat nedostatky dané Standardy v oblasti praktického vzdělávání, často se tak děje prostřednictvím projektů podporovaných ze zdrojů EU.

STUDIE

a vyškolen minimálně jeden pracovník (tzv. instruktor praxí), který studenta na praxi v dané organizaci doprovází. Na základě vzájemné spolupráce vznikl dokument „Minimální standardy spolupráce Katedry sociální politiky a sociální práce FSS MU s organizacemi sociálních služeb při poskytování praxí v bakalářském studiu sociální práce“. Organizace, které splňovaly tento minimální standard, definovaly stážové pozice, na které přijímaly studenty na praxi. Byl vytvořen tzv. Katalog stážových pozic, z něhož si dodnes vybírají studenti své místo praxe.¹¹

Projekt kladl rovněž velký akcent na zvýšení odborné způsobilosti učitelů supervizí a zaměřil se na výzkum a publikační činnost v dané oblasti. Jedním z výstupů byla realizace odborné konference na téma příkladů dobré praxe v praktickém vzdělávání studentů sociální práce. V době, kdy byl projekt spolufinancován z evropských strukturálních fondů a ze zdrojů MŠMT,¹² vznikl na katedře realizační tým, v současnosti se o jeho chod stará pouze odborný garant a administrativní koordinátor. Během osmi let jeho trvání došlo k vytvoření systému praxí studentů denního studia bakalářského stupně, který odpovídá jak českým, tak také zahraničním standardům.¹³

Praxe bakalářských studentů jsou rozvrženy do více semestrů, jejich celkový rozsah je 416 hodin + 78 hodin supervize (individuální i skupinové). Jejich rámcovým cílem je podporovat profesní růst studenta, aby se na základě svého úsilí stával reflektujícím pomáhajícím profesionálem, který je schopen posoudit životní situaci klienta a reagovat na lidské problémy na individuální, skupinové a strukturální úrovni, a také aby měl schopnosti věnovat se výzkumné činnosti. Vedle toho by měl být schopen vlastní sebereflexe ve vztahu k profesi sociální práce.¹⁴

¹¹ Tento Katalog mají vytvořen pouze některé, tzv. partnerské organizace. Jedná se o organizace, s nimiž má katedra dlouhodobou a hlubší spolupráci.

¹² Jednalo se o období 2005–2007, kdy byl projekt spolufinancován z Evropského sociálního fondu a MŠMT. Od roku 2012 došlo k jeho sloučení s dalším projektem na katedře a je součástí projektu CEPRES (Centrum praktických a evaluačních studií), viz <http://www.cepres-muni.cz/bakalarske-praxe>.

¹³ Přestože je v současnosti praxe realizována jak na bakalářském, tak také na magisterském stupni, a to v denní i kombinované formě, v této části popisují vzhledem k celkovému zaměření stati na studenty bakalářského studia denní formy pouze praxe a supervize orientované na tuto cílovou skupinu.

¹⁴ Osobnost pomáhajícího je nejdůležitějším nástrojem při profesním uplatnění. Schmidbauer (2000) v této souvislosti upozorňuje na komplikace, jež mohou způsobovat slabá místa osobnosti pomáhajícího, např. jeho nevyřešené neurotické konflikty nebo hlubší osobnostní poruchy. Právě sebereflexe může hrát velkou roli v jejich prevenci.

Před nástupem na praxi se uzavírá mezi školou a organizací Smlouva o vzájemné spolupráci, která upravuje základní parametry praxe. V jedné organizaci lze praxi absolvovat maximálně ve dvou semestrech, ve třetím semestru student musí zvolit praxi v jiné organizaci. Student má povinnost absolvovat část praxe v rozsahu 16 hodin ještě před začátkem semestru. Praxe je rozložena do tří semestrů:¹⁵

1. Odborná praxe a supervize I (základní otázky) – Studenti na ni nastupují ve 3. semestru a její realizace je podmíněna prerekvizitou absolvování předmětu Teorie a metody sociální práce. Praxe je v rozsahu 156 hodin + 26 hodin supervize (individuální i skupinové). Zaměření je na obecné otázky sociální práce, studenti se v jejím průběhu zaměřují na reflexi dění na praxi, jednotlivých fází práce s klientem a vlastní sebereflexi. Katedra studentům zajišťuje pracoviště stáže v tzv. partnerských organizacích, se kterými dlouhodobě spolupracuje. Student si v organizaci volí svou stážovou pozici z katalogu, jenž je každý semestr inovován.

2. Odborná praxe a supervize II (individuální práce s klientem) – studenti si ji zapisují ve 4. semestru, je v rozsahu 104 hodin + 26 hodin supervize (individuální i skupinové). Může probíhat i v jiných než Partnerských organizacích (i mimo Brno). Zaměření je na individuální metody sociální práce s klientem, studenti v jejím rámci např. analyzují Eganův model práce s klientem a také se zaměřují na rozvoj komunikačních dovedností v práci s klientem.

3. Odborná praxe a supervize III (výběrová) – její absolvování je povinné v 5. semestru, rozsah praxe je 156 hodin + 26 hodin supervize (individuální i skupinové). Praxe může probíhat i v mimobrněnských organizacích. Má dvojí orientaci – studenti si volí buď zaměření praxe a supervize na komunitní sociální práci, nebo na skupinovou sociální práci.

Závěr

Cílem této stati bylo zodpovědět otázku, „*jaké jsou základní charakteristiky domácích i mezinárodních standardů vzdělávání sociálních pracovníků na bakalářském stupni vysokých škol a jak vypadá jejich uplatnění v praktickém vzdělávání studentů KSPSP FSS MU Brno*“. Postupně představuji české a mezinárodní standardy a zamýšlím se nad jejich možnými dopady na český systém praktického vzdělávání na vysokých školách, který rovněž stručně popisuji. V závěrečné části stručně představuji aplikační složku českých i mezinárodních standardů na příkladu realizace praxí na KSPSP FSS MU v Brně.

¹⁵ V letošním roce plánujeme zahájení nového předmětu, který bude úvodem do systému praxí a supervizí na katedře a bude vyučován již ve 2. semestru.

STUDIE

Jak vyplývá ze závěrů této stati, v koncepci praktického vzdělávání na katedře je patrný důraz na dodržování jak domácích, tak také zahraničních standardů. Zatímco v případě českých Standardů daných ASVSP (jež jsou pro výuku na katedře závazné) jsou naplněny všechny body, v případě mezinárodních standardů podle IASSW a IFSW (pro výuku na katedře nezávazných) je tendence naplnit téměř všechny. Co se prozatím nedaří, je navázat při koncipování a realizaci praxí spolupráci také s uživateli služeb (viz 3. a 12. bod mezinárodních standardů). V neposlední řadě je problém s nedostatečným finančním zajištěním chodu praxí, kvůli čemuž v současnosti organizacím nelze poskytovat za vedení studentů finanční odměnu a také není možné zapojit více personálních kapacit pro zajištění chodu praxí a supervizí.

Lze si klást otázku, jaké implikace vyplývají z výše uvedených zjištění. Dle mého názoru by měl být nejvýraznější apel směřován k Asociaci vzdělavatelů v sociální práci, aby se zamyslela nad inovacemi ve Standardech především v oblasti nastavení organizačního rámce praktického vzdělávání. Zatímco v mezinárodních standardech je tento prvek zastoupen převážnou měrou, v českých téměř úplně chybí. Jednotlivé školy tak přicházejí o metodické vodítko pro realizaci praktického vzdělávání svých studentů, což může přispívat k jejich nejistotě při koncipování praktické výuky. Domnívám se, že české vysoké školy, jež vzdělávají budoucí sociální pracovníky, mají před sebou ještě řadu výzev, souvisejících s rozvojem jejich vzdělávacího curricula v této oblasti. Lze jen doufat, že se těchto výzev nezaleknou a budou usilovat o změny k lepšímu. Některé z nich byly naznačeny i v tomto příspěvku.

PhDr. Monika Punová, Ph.D.
sislakov@fss.muni.cz
Katedra sociální politiky a sociální práce
Fakulta sociálních studií
Masarykova univerzita

Literatura:

1. MAROON, Istifan; MATOUŠEK, Oldřich; PAZLAROVÁ, Hana. *Vzdělávání studentů sociální práce v terénu. Model pro praxi*. Praha: Karolinum, 2007. 141 s.
2. NAVRÁTIL, Pavel. Význam a možnosti praktického vzdělávání sociálních pracovníků. In NAVRÁTIL, Pavel; ŠIŠLÁKOVÁ, Monika (eds.). *Praktické vzdělávání v sociální práci*. Brno: Centrum praktických studií, Tribun EU, 2007a. 187 s.
3. NAVRÁTIL, P., et al. *Manuál k odborné praxi v sociální práci*. Brno: Centrum praktických studií, 2007b.
4. NAVRÁTILOVÁ, Jitka. Odborná praxe a supervize studentů sociální práce v ČR: Předběžné výsledky výzkumu. In NAVRÁTIL, Pavel; ŠIŠLÁKOVÁ, Monika (eds.). *Praktické vzdělávání v sociální práci*. Brno: Centrum praktických studií, Tribun EU, 2007. 187 s.
5. NAVRÁTILOVÁ, Jitka. *Pojetí praktického vzdělávání sociálních pracovníků. Disertační práce*. Brno: FSS MU, 2010. 223 s.
6. SCHERPNER, Martin, et al. *Sprevádzanie v praxi (vedenie), poradenstvo a učenie: princípy sociálnej práce*. Dolný Kubín: Vydavateľstvo Peter Huba, 1999. 175 s.
7. SCHMIDBAUER, Wolfgang. *Psychická úskalí pomáhajících profesí*. Praha: Portál, 2000. s. 169.
8. ŠIŠLÁKOVÁ, Monika. Podpora resilience v supervizi studentů. In NAVRÁTIL, Pavel; ŠIŠLÁKOVÁ, Monika (eds.). *Praktické vzdělávání v sociální práci*. Brno: Centrum praktických studií, Tribun EU, 2007. 187 s.
9. ŠIŠLÁKOVÁ, Monika. Supervize studentů jako nástroj posilování jejich nezdolnosti. In VASKA, Ladislav; BRNULA, Peter; KOSCUROVÁ, Zoja (eds.). *Odborná praxe jako součást pregraduální a graduální přípravy sociálních pracovníků. Manažment. Etika. Supervízia*. Prešov: Akcent print, 2009. 141 s.
10. ULEHLA, Ivan. *Umění pomáhat*. Praha: Portál, 1996. 125 s.
11. *Pojetí odborné praxe a supervize na KSPSP FSS MU Brno*. [cit. 2012-11-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.cepres-muni.cz/bakalarske-praxe>>.
12. MUSIL, Libor; NEČASOVÁ, Mirka. *Úvodní poznámka k Minimálnímu standardu vzdělávání v sociální práci* [online]. Brno: ASVSP, 2008 [cit. 2012-09-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.asvsp.org/standardy.htm>>.
13. *Global standards for the education and training of the social work profession. Standards with regard to programme curricula including field education* [online]. Switzerland: IFSW, 2012 [cit. 2012-11-10]. Dostupné z WWW: <<http://ifsw.org/policies/global-standards>>.
14. *List of member schols in 2011* [online]. IASSW, 2012 [cit. 2012-11-10]. Dostupné z WWW: <http://www.iasswaiets.org/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=69&Itemid=103>.